DICTA CATONIS

QUAE VULGO INSCRIBUNTUR

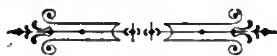
CATONIS DISTICHA DE MORIBUS.

EDIDIT

GEYZA NÉMETHY

PHIL. DR.

Editio critica
ex Annalibus gymnasii regii catholici regionis V. Budapestinensis seorsim expressa.

BUDAPESTINI.
MDCCCXCII.
R. LAMPEL (PH. WODIANER ET FILII)
bibliopolae aulae imp. et reg.

DICTA CATONIS

QUAE VULGO INSCRIBUNTUR

CATONIS DISTICHA DE MORIBUS.

EDIDIT

GEYZA NÉMETHY

PHIL. DR.

Viro clarissimo
Joanni Vahlen

Budapestini 19. Jun. 1892

Némethy

Viro clarissimo

Aemilio Thewrewk de Ponor

praeceptori meo

pietatis causa.

PRAEFATIO.

Quamquam in distichis, quae vocantur, Catonianis medio aevo diligentissime lectitatis eoque magis incredibili paene librariorum neglegentia corruptis inde ab aetate renascentium litterarum multi viri docti operam collocarunt, non nisi recentissimo tempore, qui plures libros manuscriptos adirent atque hos versiculos ad severiora artis criticae praecepta revocantes scriptoris nostri vulnera efficacioribus tandem aliquando medelis sanare conarentur, inventi sunt. Tantum enim abest, ut praestantissimis olim Catonis editoribus, Erasmo, Scaligero, Scriverio et Arntzenio, qui, quidquid ingenii acumine sine sufficienti codicum subsidio erui poterat, certe eruerunt, genuinam sententiarum formam restituere contigerit, ut ne *Hauthal*[1]) quidem, cum varietates scripturarum e magna librorum copia sollertissime collegisset, parem se praebuerit purgando huic Augiae stabulo, quippe qui neque codices in familias distribuere, neque, quanta esset testis cuiusque auctoritas, ea qua par erat cura investigare conaretur. Unde factum est, ut non solum codicem Turicensem antiquitate ipsa commendatum omnino neglegeret, sed plurimos etiam locos manifesto mendosos intactos relinqueret, praesertim cum sibi non ita corruptum ad nostram aetatem pervenisse Catonem infelicissime persuasisset. Quibus si addis, antiquissimos atque optimos codices postea in lucem esse prolatos, editionem eius nulla ex parte a nobis probari non est quod mireris.

Schenkl enim paucis post annis Veronae in Bibliotheca Capitulari excussit librum manuscriptum Catonis antiquissimum[2]), quo cum ceteris comparato textum eius ab alio archetypo originem ducere multoque meliorem servasse formam facile apparuit, ut eum mutilum esse neque omnes versus exhibere vehementissime sit dolendum. Sed equidem id maxime aegre tuli, quod *Cipolla*[3]) qui postea nulla ratione commentationis Schenkelianae habita Veronensem denuo, — non enim, ut bonus Italus neglegentiam suam arguens credidit. primus

---

[1]) Catonis philosophi liber, post Ios. Scaligerum vulgo dictus Dionysii Catonis disticha de moribus ad filium. Berolini 1869.

[2]) Vide: Zeitschrift f. öst. Gymn. 1873. p. 485: Eine alte Handschrift der Disticha Catonis C. Schenkl.

[3]) I codici Veronesi dei distici Catoniani. Rivista di Filologia VIII. p. 517—535.

— inspexit, multa aliter exscripsit neque tertius quisquam, qui [illegible] dubio maxima cura dignum utramque collationem respiciens consuleret, [illegible] usque inventus est. Deinde publici iuris factae sunt lectiones duorum neglectorum antea codicum, scilicet Vossiani L. Q. 86[1]) et Montepessulani in bibliotheca scholae medicinalis 306[2]), qui quamquam communem habent cum ceteris ab Hauthalio excussis fontem, multo tamen pluris aestimandi esse videntur

Postquam igitur artis criticae via quadam ac ratione exercendae firmiora iacta sunt quasi fundamenta, confecit recentissimam Catonis editionem Aemilius Baehrens,[3]) qui cum lectioni constituendae eam adhibuisset rationem a nobis quidem probatam, ut omnibus praeponeret auctoritatem codicis Veronensis, quem ex familia sua solum adhuc repertum esse satis constat, inter ceteros autem alterius familiae libros Turicensem, Montepessulanum, Vossianum supra memoratos, tum Matritensem (Cajon 14. Nr. 22, 40,) et Ambrosianum (C. 74. sup.) a se primum excussos ut meliores sequeretur, permulta in textu vulgato rectissime correxit neque tamen virorum doctorum exspectationi omni ex parte satisfecit. Nam primum, quem ducem optimum esse dixit, Veronensem parum sibi constans saepius nulla cogente causa mire neglexit; deinde praeferendas esse ceteris pulcherrimas illas lectiones in Parisinis 2772. et 8093. exstantes non ubique vidit[4]); tum plus aequo tribuit testimonio Columbani, medii aevi poetae in *Carmine Monosticho*[5]), quem interdum posthabita etiam Veronensis scriptura secutus est, quod nos, cum a Columbano sensum distichorum in monostichorum formam redigente ipsa verba e versibus Catonianis imitando expressis in usum suum converti non potuisse luce clarius sit, nullo modo probamus, maximam cautelam quaestioni tam lubricae adhibendam esse putantes; denique, id quod cetera quoque huius modi opera hominis alioquin ingeniosi miserrime inquinat, insatiabili quodam nova excogitandi pruritu ductus adeo temerariis vexavit coniecturis nostri versus, ut nisi vana eius commenta severissime castigentur atque reiiciantur, verendum sit, ne incautos decipiens lectores interpolator magis quam emendator Catonis evadat.

Quibus ita expositis vides iam nullam adhuc in publicum prodiisse editionem, quae omni ex parte aetate nostra digna dici posset. Nos igitur, quoniam iisdem, quibus Baehrens usus est, subsidiis rectius adhibitis rem multo prosperius cessuram fuisse persuasum habemus, sententiam nostram exemplis demon-

---

[1]) Vide H. J. *Muelleri* librum: Symbolae ad emendandos scriptores Latinos. Berolini 1876.

[2]) Vide *Fontaine*: Etude sur les distiques moreaux de Caton d'après deux manuscrits de Montpellier (Revue de Philologie, 1880. p. 177—185.)

[3]) Poetae Latini minores, Lipsiae 1881, vol. III. p. 205—236.

[4]) De codicibus Parisinis vide commentationem *Bonneti* diligentissime compositam: Les distiques de Caton et les manuscrits de Paris (Revue de philologie, VII. p. 23—32). Vir doctus, quamquam in familiis codicum describendis cum Baehrensio non ubique consentit, tamen, quos hic libros maxime secutus est, eosdem melioris notae esse concedit.

[5]) Vide in Thesauro Canisii editionem curatam a Barnagio, Amstelodami, 1725. vol. I. p. 769. sqq.

[illegible] haec quamvis pauca atque levia pro virili parte ad emendandum Catonem conferre animum induximus.

Iam quod ad totam edendi rationem attinet, Baehrensium sequimur ducem: omnibus enim codicibus praeponimus auctoritatem libri manuscripti Veronensis, ex altera autem codicum familia meliores putamus quinque illos a Baehrensio selectos. Feliciores tamen sumus, quam ille fuit, hoc uno, quod vir doctissimus nobisque amicissimus, Rudolfus Vári, cum anno 1889. bibliothecas Italiae perscrutaretur, librum Veronensem in nostrum usum benevolentissime denuo contulit easque discrepantias, quae inter collationes Schenkelii et Cipollae intercesserunt, maxima cum cura dissolvit, quo factum est, ut in subsidio praestantissimi codicis adhibendo nihil iam editorem impediret. Quare nos ante omnia multo saepius faciliusque uti potuimus lectionibus libri Veronensis pulcherrimis; ea deinde, qua par erat, cura consuluimus duos illos Parisinos; tum cavimus, ne testimoniis Columbani plus aequo tribueretur; iis denique locis, ubi sensimus editores codicum ope destitutos, modestiores esse tutioremque in emendando viam ingredi studuimus. Speramus igitur fore, ut lectores hunc libellum cum editione Baehrensiana comparantes laborem nostrum non omni ex parte fuisse inutilem cognoscant.

Ceterum vide, quae his annis ad disticha Catonis emendanda et interpretanda contuli publicique iuris feci:

1. *A Cato-féle párversek magyarországi kiadásai és fordításai.* (Versiones et editiones Hungaricae distichorum Cat.) In Ephemeride Hungarorum philologica, quae «*Egyetemes Philologiai Közlöny*» inscribitur, a. 1889. p. 96—110 et 203—217.

2. *Spicilegium criticum in distichis Catonianis.* In Supplementis ephemeridis «Egyetemes Philologiai Közlöny» a. 1889. p. 128—144.

3. *Ad. vs. 4. l. III. distichorum Catonianorum.* Egy. Phil. Közl. a 1889. p. 769.

4. *Cato distichonjainak egybevetése a Publilius Syrus-féle sententiákkal.* (Disticha Catonis cum sententiis Publilii Syri collata.) Egy. Phil. Közl. a 1890. p. 794—796.

5. *Cato bölcs mondásai.* Latinul és magyarul. Szövegét megállapitotta, forditotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta. (*Dicta Catonis.* Latine et Hungarice. Recensuit, in Hungaricum convertit, prolegomenis et adnotationibus instruxit). Budapestini, sumptibus Academiae Litterarum Hungaricae, a. 1891.

6. *Cato distichonjainak Planudes-féle forditásáról.* (De versione Planudea distichorum Catonianorum). Egy. Phil. Közl. a. 1891. p. 1067—1074., ubi Planudem codice quodam deterioris notae usum esse neque versionem eius ad emendandum Catonem quicquam valere docui.

Notae codicum praestantiorum, quibus usi sumus, sunt hae:

A = codex Veronensis bibliothecae capitularis n. 163. saec. IX.

B = c. Matritensis (Cajon 14. Nr. 22, 40) saec. IX.

C = c. Turicensis 78. saec. IX.
D = c. scholae medicinalis Montepessulanae 306. saec. IX.
E = c. Vossianus L. Q. 86. saec. IX.
F = c. Ambrosianus C. 74. sup. saec. X.

Notas scilicet a Baehrensio usurpatas errorum evitandorum causa retinuimus. Reliquos libros suo quemque loco adiecto bibliothecae numero proferemus.

In adnotationibus criticis plerumque eos tantum locos respiciendos putavi, ubi ab editionibus, quae huc usque publici iuris factae sunt, omnibus discessi.

DICTA CATONIS.

PRAEFATIO.

1. Cum animadverterem, plurimos graviter in via morum errare, succurrendum opinioni eorum et consulendum famae existimavi, maxime ut istis gloriose vivere et honeste mori contingeret. 2. Quare ista facienda atque imitanda esse perscripsi, ut factis eorum vita corrigatur. Igitur praecepta is legat, qui intellegit. Legere enim et non intellegere neglegere est.

SENTENTIAE.

1. Deo supplica.
2. Parentes ama.
3. Cognatos cole.
4. Datum serva.
5. Foro parce.
6. Cum bonis ambula.
7. Ad nequam ne accesseris.
8. Mundus esto.
9. Saluta libenter.
10. Maiori concede.
11. Magistratum metue.
12. Verecundiam serva.
13. Rem tuam custodi.
14. Diligentiam adhibe.
15. Familiam cura.
16. Mutuum da.
17. Cui des, videto.
18. Convivare raro.
19. Quod satis est, dormi.
20. Coniugem ama.
21. Iusiurandum serva.
22. Vino tempera.
23. Pugna pro patria.

24. Nihil temere credideris.
25. Meretricem cave.
26. Libros lege.
27. Quae legeris, memento.
28. Liberos erudi.
29. Blandus esto.
30. Irascere ob rem.
31. Neminem irriseris.
32. In iudicio adesto.
33. Ad praetorium stato.
34. Consultus esto.
35. Virtute utere.
36. Trocho lude.
37. Aleam fuge.
38. Litteras disce.
39. Bono benefacito.
40. Vitae consule.
41. Maledicus ne esto.
42. Existimationem retine.
43. Aequum iudica.
44. Nihil mentire.
45. Iracundiam rege.
46. Parentem patientia vince.
47. Minorem ne contempseris.
48. Nihil arbitrio virium feceris.
49. Patere legem, quam ipse tuleris.
50. Beneficii accepti esto memor.
51. Pauca in convivio loquere
52. Miserum noli irridere.
53 Minime iudica.
54. Aliena ne concupieris.
55. Illud adgredere, quod iustum est.
56. Libenter amorem ferto.
57. Liberalibus stude.

DISTICHA.

LIBER I.

1.

Si deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi praecipue sit pura mente colendus.

2.

Plus vigila semper neu somno deditus esto;
Nam diuturna quies vitiis alimenta ministrat.

3.

Virtutem primam esse puta compescere linguam:
Proximus ille deo est, qui scit ratione tacere.

4.

Sperne repugnando tibi tu contrarius esse:
Conveniet nulli, qui secum dissidet ipse.

5.

Si vitam inspicias hominum, si denique mores,
Cum culpant alios, nemo sine crimine vivit

6.

Quae nocitura tenes, quamvis sint cara, relinque:
Utilitas opibus praeponi tempore debet.

7.

Constans et lenis, ut res expostulat, esto:
Temporibus mores sapiens sine crimine mutat.

8.

Nil temere uxori de servis crede querenti;
Semper enim coniunx servum, quem diligis, odit.

9.

Cum moneas aliquem nec se velit ille moneri,
Si tibi sit carus, noli desistere coeptis.

10.

Contra verbosos noli contendere verbis:
Sermo datur cunctis, animi sapientia paucis.

11.

Dilige sic alios, ut sis tibi carus amicus;
Sic bonus esto bonis, ne te mala damna sequantur.

12.

Rumores cave, ne studeas novus auctor haberi,
Nam tacuisse nocet nulli, nocet esse locutum.

13.

Spem tibi polliciti certam promittere noli:
Rara fides ideo est, quia multi multa loquuntur.

14.

Cum te aliquis laudat, iudex tuus esse memento:
Plus aliis de te, quam tu tibi, credere noli.

15.

Officium alterius multis narrare memento;
At quaecumque aliis benefeceris ipse, sileto.

16.

Multorum cum facta senex ac dicta reprendas,
Fac tibi succurrant, iuvenis quae feceris ipse.

17.

Ne cures, si quis tacito sermone loquatur;
Conscius ipse sibi de se putat omnia dici.

18.

Si fueris felix, quae sunt adversa, caveto:
Non eodem cursu respondent ultima primis.

19.

Cum dubia et fragilis nobis sit vita tributa,
In morte alterius spem tu tibi ponere noli.

20.

Exiguum munus cum det tibi pauper amicus,
Accipito laetus, plene et laudare memento

21.

Infantem nudum cum te natura crearit,
Paupertatis onus patienter ferre memento.

22.

Ne timeas illam, quae vitae est ultima finis:
Qui mortem metuit, perdit, quod vivit, id ipsum,

23.

Incusare deos noli, sed te ipse coërce,
Si tibi pro meritis nemo succurrit amicus.

24.

Ne tibi quid desit, quaesitis utere parce,
Utque quod est, serves, semper tibi desse putato.

25.

Quod praestare potes nec vis, promittere noli,
Ne sis ventosus, dum vis bonus esse videri

26.

Cum simulat verbis nec corde est fidus amicus,
Tu quoque fac simules: sic ars deluditur arte.

27.

Noli homines blandos nimium sermone probare:
Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

28.

Cum tibi sint nati nec opes, tunc artibus illos
Instrue, quo possint inopem defendere vitam.

29.

Quod vile est, carum, quod carum, vile putato:
Sic tu nec cupidus nec avarus nosceris ulli.

30.

Quae culpare soles, ea tu ne feceris ipse:
Turpe est rectori, cum culpa redarguat ipsum.

31.

Quod iustum est, petito, vel quod videatur honestum;
Nam stultum petere est, quod possit iure negari.

32.

Ignotum tibi tu noli praeponere notis:
Cognita iudicio constant, incognita casu.

33.

Cum dubia in certis versetur vita periclis,
Pro lucro tibi pone diem, quicumque sequetur.

34.

Vincere dum possis, interdum cede sodali;
Obsequio quoniam dulces retinentur amici.

35.

Ne dubita, cum magna petas, impendere parva:
His etenim rebus coniungit Gratia caros.

36.

Litem inferre cave, cum quo tibi gratia iuncta est:
Ira odium generat, concordia nutrit amorem.

37.

Servorum culpa cum te dolor urget in iram,
Ipse tibi moderare, tuis ut parcere possis.

38.

Quem superare potes, interdum vince ferendo:
Maxima enim morum est semper patientia virtus.

39.

Conserva potius, quae sunt iam parta, labore:
Cum labor in damno est, crescit mortalis egestas.

40.

Dapsilis interdum notis et carus amicis
Cum fueris dando, semper tibi proximus esto.

LIBER II.

1.

Si potes, ignotis etiam prodesse memento;
Utilius regno est, meritis adquirere amicos.

2.

An di sint caelumque regant, ne quaere doceri:
Cum sis mortalis, quae sunt mortalia, cura.

3.

Linque metum leti; nam stultum est tempore in omni,
Dum mortem metuas, amittere gaudia vitae.

4.

Iratus de re incerta contendere noli:
Impedit ira animum, ne possit cernere verum.

5.

Fac sumptum propere, cum res desiderat ipsa,
Dandum etenim est aliquid, dum tempus postulat aut res.

6.

Quod nimium est, fugito, parvo gaudere memento:
Tuta mage est puppis, modico quae flumine fertur.

7.

Quod pudeat, socios prudens celare memento,
Ne plures culpent id, quod tibi displicet uni.

8.

Nolo putes pravos homines peccata lucrari;
Temporibus peccata latent, at tempore parent.

9.

Corporis exigui vires contemnere noli:
Consilio pollet, cui vim natura negavit

10.

Cui scieris non te esse parem, pro tempore cede:
Victorem a victo superari saepe videmus.

11.

Adversum notum noli contendere verbis:
Lis verbis minimis interdum maxima crescit.

12

Quid deus intendat, noli perquirere sorte:
Quid statuat de te, sine te deliberat ille.

13.

Invidiam nimio cultu vitare memento,
Quae si non laedit, tamen hanc sufferre molestum est.

14.

Esto forti animo, cum sis damnatus inique:
Nemo diu gaudet, qui iudice vincit iniquo.

15.

Litis praeteritae noli maledicta referre:
Post inimicitias iram meminisse malorum est.

16.

Nec te collaudes nec te culpaveris ipse:
Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.

17.

Utere quaesitis modice: cum sumptus abundat,
Labitur exiguo, quod partum est tempore longo.

18.

Insipiens esto, cum tempus postulat ipsum:
Stultitiam simulare loco prudentia summa est.

19.

Luxuriam fugito, simul et vitare memento
Crimen avaritiae; nam sunt contraria famae.

20.

Nolito quaedam referenti credere saepe:
Exigua est tribuenda fides, qui multa loquuntur.

21

Quae potus peccas, ignoscere tu tibi noli:
Nam crimen vini nullum est, sed culpa bibentis.

22.

Consilium arcanum tacito committe sodali,
Corporis auxilium medico committe fideli.

23.

Successum indigni nolito ferre moleste:
Indulget fortuna malis, ut vincere possit.

24

Prospice, qui veniant casus, hos esse ferendos;
Nam levius laedit, quidquid praevidimus ante.

25.

Rebus in adversis animum submittere noli:
Spem retine; spes una hominem nec morte relinquit.

26.

Rem, tibi quam scieris aptam, dimittere noli:
Fronte capillata, post est Occasio calva.

27.

Quod sequitur, specta, quodque imminet ante, videto:
Illum imitare deum, partem qui spectat utramque.

28.

Fortius ut valeas, interdum parcior esto:
Pauca voluptati debentur, plura saluti.

29.

Iudicium populi nunquam contempseris unus,
Ne nulli placeas, dum vis contemnere multos.

30.

Sit tibi praecipue, quod primum est, cura salutis;
Tempora nec culpes, cum sis tibi causa doloris.

31.

Somnia ne cures; nam mens humana, quod optat,
Dum vigilat, sperat, per somnum cernit id ipsum.

LIBER III.

I.

Instrue praeceptis animum, ne discere cessa;
Nam sine doctrina vita est quasi mortis imago.

2

Cum recte vivas, ne cures verba malorum;
Arbitrii non est nostri, quid quisque loquatur.

3.

Productus testis, salvo tamen ante pudore,
Quantumcumque potes, celato crimen amici.

4.

Blandos sermone et blaesos vitare memento;
Simplicitas veri forma est, laus ficta loquendi.

5.

Segnitiem fugito, quae vitae ignavia fertur;
Nam cum animus languet, consumit inertia corpus

6.

Interpone tuis interdum gaudia curis.
Ut possis animo quemvis sufferre laborem.

7.

Alterius dictum aut factum ne carpseris unquam,
Exemplo simili ne te derideat alter.

8.

Quod tibi sors dederit tabulis suprema notato,
Augendo serva, ne sis, quem fama loquatur.

9

Cum tibi divitiae superant in fine senectae,
Munificus facito vivas, non parcus amicis.

10.

Utile consilium dominus ne despice servi:
Nullius sensum, si prodest, tempseris unquam.

11.

Rebus et in censu si non est, quod fuit ante,
Fac vivas contentus eo, quod tempora praebent.

12.

Uxorem fuge ne ducas sub nomine dotis,
Nec retinere velis, si coeperit esse molesta.

13.

Multorum disce exemplis, quae facta sequaris,
Quae fugias: vita est nobis aliena magistra.

14.

Quod potes, id tempta, operis ne pondere pressus
Succumbat labor et frustra motata relinquas.

15.

Quod nosti factum haud recte, nolito silere,
Ne videare malos imitari velle tacendo.

16.

Iudicis auxilium sub iniqua lege rogato;
Ipsae etiam leges cupiunt, ut iure regantur.

17.

Quod merito pateris, patienter ferre memento,
Cumque reus tibi sis, ipsum te iudice damna.

18.

Multa legas facito, perlectis neglege multa;
Nam miranda canunt, sed non credenda poetae.

19.

Inter convivas fac sis sermone modestus,
Ne dicare loquax, cum vis urbanus haberi.

20.

Coniugis iratae noli tu verba timere;
Nam lacrimis struit insidias, cum femina plorat.

21.

Utere quaesitis, sed ne videaris abuti:
Qui sua consumunt, cum dest, aliena sequuntur.

22.

Fac tibi proponas, mortem non esse timendam,
Quae bona si non est, finis tamen illa malorum est.

23.

Uxoris linguam, si frugi est, ferre memento,
Namque malum est, non velle pati nec posse tacere.

24.

Aequa diligito caros pietate parentes,
Nec matrem offendas, dum vis bonus esse parenti.

LIBER IV.

1.

Despice divitias, si vis animo esse beatus,
Quas qui suspiciunt, mendicant semper avari.

2.

Commoda naturae nullo tibi tempore derunt,
Si contentus eo fueris, quod postulat usus.

3.

Cum sis incautus nec rem ratione gubernes,
Noli fortunam, quae non est, dicere caecam.

4.

Dilige denarium, sed parce dilige formam,
Quam nemo sanctus nec honestus captat habere.

5.

Cum fueris locuples, corpus curare memento:
Aeger dives habet nummos, se non habet ipsum.

6.

Verbera cum tuleris discens aliquando magistri,
Fer patris imperium, cum verbis exit in iram.

7.

Res age, quae prosunt: rursus vitare memento,
In quibus error inest nec spes est certa laboris.

8.

Quod donare potes, gratis concede roganti,
Nam recte fecisse bonis in parte lucrorum est.

9.

Quod tibi suspectum est, confestim discute, quid sit;
Namque solent, primo quae sunt neglecta, nocere.

10.

Cum te detineat Veneris damnosa libido,
Indulgere gulae noli, quae ventris amica est.

11.

Cum tibi proponas animalia cuncta timere,
Unum praecipue tibi scito hominem esse timendum.

12.

Cum tibi praevalidae fuerint in corpore vires,
Fac sapias: sic tu poteris vir fortis haberi.

13.

Auxilium a notis petito, si forte labores,
Nec quisquam melior medicus, quam fidus amicus.

14.

Cum sis ipse nocens, moritur cur victima pro te?
Stultitia est morte alterius sperare salutem.

15.

Cum tibi vel socium vel fidum quaeris amicum,
Non tibi fortuna est hominis, sed vita petenda.

16.

Utere quaesitis opibus, fuge nomen avari;
Quid tibi divitias, si semper pauper abundes?

17.

Si famam servare cupis, dum vivis, honestam,
Fac fugias animo, quae sunt mala gaudia vitae.

18.

Cum sapias animo, noli ridere senectam;
Nam quicumque senet, puerilis sensus in illo est,

19.

Disce aliquid; nam cum subito Fortuna recessit,
Ars remanet vitamque hominis non deserit unquam.

20.

Prospicito cunctos tacitus, quid quisque loquatur:
Sermo hominum mores et celat et indicat idem.

21.

Exerce studio, quamvis perceperis artem;
Ut cura ingenium, sic et manus adiuvat usum.

22.

Multum venturi ne cures tempora fati:
Non metuit mortem, qui scit contemnere vitam.

23.

Disce, sed a doctis, indoctos ipse doceto;
Propaganda etenim est rerum doctrina bonarum.

24.

Hoc adhibe * * quo possis vivere sanus:
Morbi causa mali est, nimia est quaecumque voluptas.

25.

Laudaris quodcumque palam, quodcumque probaris,
Hoc vide, ne rursus levitatis crimine damnes.

26.

Tranquillis rebus semper adversa timeto:
Rursus in adversis melius sperare memento.

27.

Discere ne cessa: cura sapientia crescit;
Rara datur longo prudentia temporis usu.

28.

Parce laudato: nam quem tu saepe probaris,
Una dies, qualis fuerit, ostendet, amicus.

29.

Non pudeat, quae nescieris, te velle doceri:
Scire aliquid laus est, culpa est nil discere velle.

30.

Cum Venere et Baccho lis est et iuncta voluptas:
Quod laetum est, animo complectere, sed fuge lites.

31.

Demissos animo et tacitos vitare memento:
Quod flumen placidum est, forsan latet altius unda.

32.

Dum fortuna tibi rerum tua displicet ipsi,
Alterius specta, cui sit discrimine peior.

33.

Quod potes, id tempta; nam litus carpere remis
Utilius multo est, quam velum tendere in altum.

34.

Contra hominem iustum prave contendere noli;
Semper enim deus iniustas ulciscitur iras.

35.

Ereptis opibus noli maerere dolendo,
Sed gaude potius, tibi si contingat habere.

36.

Est iactura gravis quaesitum amittere damno:
Sed tibi, cum valeas, semper superesse putato.

37.

Tempora longa tibi noli promittere vitae:
Quocumque incedis, sequitur mors corporis umbra.

38.

Ture deum placa, vitulum sine crescat aratro:
Ne credas gaudere deum, cum caede litatur.

39.

Cede locum laesus fortunae, cede potenti:
Laedere qui potuit, prodesse aliquando valebit.

40.

Cum quid peccaris, castiga te ipse subinde:
Vulnera dum sanas, dolor est medicina doloris.

41.

Damnaris nunquam post longum tempus amicum:
Mutavit mores, sed pignora prima memento.

42.

Gratior officiis, quo sis mage carior, esto,
Ne nomen subeas, quod dicunt, officiperdi.

43.

Suspectus cave sis, ne sis miser omnibus horis;
Nam timidis et suspectis aptissima mors est.

44.

Cum famulos fueris proprios mercatus in usus,
Et servos dicas, homines tamen esse memento.

45.

Quam primum rapienda tibi est occasio prima,
Ne rursus quaeras, quae iam neglexeris ante.

46.

Morte repentina noli gaudere malorum:
Felices obeunt, quorum sine crimine vita est.

47.

Cum coniunx tibi sit, ne res et fama laboret,
Vitandum ducas inimicum nomen amici.

48.

Cum tibi contigerit studio cognoscere multa,
Fac discas multa ac vita nescire doceri.

49.

Miraris versus nudis me scribere verbis?
Hoc brevitas fecit, sensu coniungere binos.

APPENDIX.

1.

Laetandum est vita, nullius morte dolendum;
Cur etenim doleas, a quo dolor ipse recessit ?

2.

Quod scieris opus esse tibi, dimittere noli;
Oblatum auxilium stultum est dimittere cuiquam.

3.

Quod nocet, interdum, si prodest, ferre memento;
Dulcis enim labor est, cum fructú ferre laborem

4.

Perde semel, socium quo ingratum noveris esse:
Saepe dato bona, si scieris bene ponere, quod des.

5.

Dissimula laesus, si non datur ultio praesens:
Qui celare potest odium, pote laedere, quem vult.

6

Qui prodesse potest, non est fugiendus amicus,
Si laesit verbo: bonitas sine crimine nulla est

7.

Non pecces tunc, cum peccare impune licebit;
Sub tortore manet, quem damnat conscia vita.

8.

Contra hominem astutum noli tu verus haberi:
Non captare malos stultum est nec velle nocere.

9.

. . . .
Dat legem natura tibi, non accipit ipsa.

10.

Quod tacitum esse velis . . . . dicere noli
. . . .

11.

Fortunae donis semper par esse memento:
Non opibus bona vita datur, sed moribus ipsis.

12.

Spem positam voti noli tu semper habere;
Non homini semper faciles deus annuit aures.

13.

Quod tibi consilium dederit probatus * amicus,
Conserva: nullum est damnum reparata voluntas.

14.

. . . .
Sunt quaedam, quae ferre decet patienter amicum.

ADNOTATIONES CRITICAE.

De titulo operis.

Notissima res est, hexametros Catonianos *Dionysii Catonis disticha de moribus* vulgo inscriptos esse inde a Scaligero, qui in exordio adnotationum suarum haec scribit: «In libro vetustissimo Simeonis Bosii, iuridici Lemovicensis titulus ita conceptus erat: Dionysii Catonis disticha de moribus ad filium. Solus ille codex bonae notae repertus est memoria nostra; reliqui, ut sequiorum saeculorum, ita mendosiores.» Nos quamquam fidem Scaligeri in dubium vocare nolumus, nullam fere auctoritatem codici illi tribuimus, cum e lectionibus viri doctissimi librum eius manuscriptum Veronensi, Matritensi, Turicensi, Montepessulano, Vossiano et Ambrosiano, qui nobis praesto sunt, multo deteriorem fuisse luculentissime appareat. In titulo igitur non antiquam servatam esse memoriam, sed forte accidisse, ut liber sic inscriberetur, iure nobis videmur affirmare. Quae si ita sunt, nihil iam moramur eorum suspicionem, qui distichorum collectionem Dionysii cuiusdam opus esse *Cato* inscriptum contenderunt.

Vindicianus autem, comes archiatrorum, in antiquissimo, quod ad nostrum poetam pertinet, testimonio, scilicet in epistola ad Valentinianum imperatorem, simpliciter de Catone loquitur, ut etiam in plurimis codicibus *liber* v. *libri Catonis*, nullo praenomine addito legitur. In Par. 8286. exstat singulare illud *Ethica Catonis*, quod occurrit etiam apud quendam medii aevi poetam:

Si legisse memoras
Ethicam Catonis
In qua scriptum legitur
Ambula cum bonis.

(Vide ap. Hauthalium p. XXIV). In Par. 8320: *liber Catonis Cordubensis*, ex quo Hauthal *Catonem* non titulum, sed ipsum auctoris, Hispani cuiusdam, nomen esse temere coniecit, quamquam, ut Baehrens rectissime monuit, in hoc deterioris notae codice Catonem nostrum cum Seneca confundi consentaneum est.

In *D: Incipiunt libri Catonis philosophi;* praeterea etiam in Par. 2659. et in Puteani collationibus trium codicum, de quibus consule Hauthalii praefationem, *Cato philosophus* legitur. Fortasse librarii nostrum Catonem hac ratione

ab antiquo Catone discernere voluerunt ineptissime quidem, cum scriptor distichorum nulli philosophorum sectae addictus sit. Sin autem Uticensem intellegi volumus, nihilo minus absurdus esse videtur libri titulus. Is enim, qui tertio post Christum natum saeculo hos versus conscripsit, si non suum ipsius nomen libro imposuit, certe Catonem maiorem, auctorem *Praeceptorum* et Ἀποφθεγμάτων a Plutarcho commemoratorum intellegi voluit.

In *B: Marci Catonis ad filium salutem* mendosissime.

In *A: Dicta Marci Catonis ad filium suum*, in quo *ad filium suum* genuinum esse non potest, primum, quia in eodem codice habemus antiquiorem praefationis formam, quae, ut infra videbimus, generatim ad lectores, non ad filium scripta est, deinde, quia librario Catonis *Praecepta ad filium* ob oculos versata esse neque *ad filium* cum *Dicta* apte cohaerere — *Praecepta* enim vel *Monita* scriptores ad filios mittebant — facile apparet.

Nos igitur hanc syllogen, quoniam Catonis nomine varias graviter atque acute dictorum collectiones editas esse satis constat, e quo genere ad nostram aetatem pervenerunt *Sententiae Catonis* in Par. lat. 4841,*) e titulo codicis Veronensis, quae falsa sunt, eiectis *Dicta Catonis*, quo non disticha solum, sed etiam minutissimae ille sententiolae oratione soluta scriptae comprehenduntur, inscribendam esse censemus. Scilicet anonymus carminum auctor Catonis nomen aptissimum putavit, quo praecepta ad mores emendandos pertinentia commendarentur, non eo tamen consilio, ut lectores decipiens librum pro genuino Catonis opere venditaret. Nam scriptor tertio post Christum natum saeculo non recentior, qui satis eleganti dicendi genere sententias composuit versusque fecit optimos, fuit certe litteris adeo imbutus, ut si Catonis personam gerere voluisset, sermone antiquitatem redolenti formisque vocabulorum obsoletis usus esset. Neque enim ei vitio vertendum est, quod indocti medii aevi homines celeberrimi illius Censorii praecepta in hoc libello agnoscere volebant.

DICTA CATONIS.

Praefatio.

Prologus deest in EF. 1, *Dum*: A; *cum*: ceteri; *adverterem*: A; *animadverterem*: ceteri; *plurimos*: A et Cantabrigiensis Gg. 5. 35; *quam plurimos*: ceteri; *pravitate*: A; *graviter in via*: ceteri; *famae*: A; *fabe*: Par. 8093 in prima parte; *fore*: ceteri; *aestimavi*: A; *existimavi*: ceteri; *ut*: deest in A; *istis*: tantum in A reperitur; *vivere et honeste mori contingere*: A; *contingeret*: correxi; *viverent et honorem contingerent*: ceteri. 2. Hanc partem aliter exhibet A. aliter ceteri; nos Veronensem sequimur: *quae*: A; *quare*: correxit Schenkl; *facti*; A; *factis*: correxit Schenkl; *vita cognuscatur*; A; *vitam cognoscas*: coniecit Schenkl; *vita corrigatur*: correxi.

*) Vide Woelfflin: Sententiae Catonis (Philologus IX, p. 679—685).

Ceteri codices alteram praefationis partem procul dubio pessime sic exhibent:

«Nunc te, fili karissime, docebo, quo pacto morem animi tui componas. Igitur praecepta mea ita legito, ut intellegas. Legere enim et non intellegere neclegere est.»

Librarii scilicet, postquam titulo additum est *ad filium*, praefationem titulo accommodare voluerunt. Nam, cum scriptor in exordio generatim de hominibus in via morum errantibus loquatur, repentinum illum transitum: *Nunc te, fili*, ineptissimum esse neque ab ipso auctore proficisci posse nemo non videt. Quamobrem critici, quibus ignota erat altera genuinaque huius loci forma, totam praefationem in dubium vocarunt, quod nos memoriam codicis Veronensis sequentes minime probamus. Verissimum autem est, quod Schenkl affirmat, scilicet, cum similia huic Statii, Ausonii atque Aviani prooemia oratione soluta scripta omnium consensu genuina sint, nullam subesse causam, cur hoc loco interpolationem recentiorem quaeramus.

SENTENTIAE.

7. *ad nequam*: Par. 2772; *ante ne quanne accesseris*: A; *nunquam ne accesseris*: B; *antequam voceris ad consilium ne accesseris*: Par. 8246. et Planudes, qui in versione sua Graeca codice huic Parisino admodum simili usus esse videtur; *antequam voceris ne accesseris*: ceteri. Ea, quam recepimus, lectio latet etiam in corruptelis Veronensis et Matritensis, ceteras autem scripturas mera esse commenta nemo non videt. Quod ad adiectivum *nequam* pro substantivo usurpatum attinet, confer Matthaei Evang. 13.38: *zizania autem sunt filii nequam*, Graece υἱοὶ τοῦ πονηροῦ *) Praeterea haec sententia aperte opposita est priori: *Cum bonis ambula*; confer similia praeceptorum paria apud Catonem nostrum: «Maiori concede — Minorem ne contempseris; Rem tuam custodi — Aliena ne concupieris; Mutuum da — Cui des videto; Libros lege — Quae legeris memento».

25. *cave*; A; *fuge*: ceteri. Lectio Veronensis, quae nobis in memoriam revocat proverbium illud notissimum: *cave canem*, praeferenda esse videtur.

30. Sic AB; Baehrens addit *gravem*, ego *iniustam* suspicor, sed in textu tantum lacunae signum apposui; codices ceteri lacunam ex coniectura explent: *irascere ob rem noli*: CD; *irascere absque re noli*: Par 8246; *irasci ab re noli*: Par. 2772. 8093. 8320.

40. *tute*: codices omnes: *vitae*: correxi; corruptelam hic latere suspicatus est iam Baehrens, sed emendationem non tentavit. Iam *tute* et vulgarem formam scripturae *vite*, praesertim si minusculis litteris exarentur, facile confundi posse non est quod moneam.

54. *aliena ne concupieris*: sic A et Sententiae Catonis n. 6. quae testi-

*) Vide, quae exposuit Bonnet in Revue de philol. VII. p. 23.

monia inter se congruentia procul dubio praeferenda sunt incertae codicum ceterorum memoriae; quod perfectum coniunctivi cum coniunctione *ne* copulatum attinet, vide sent. 7: ad nequam ne *accesseris*; 47: minorem ne contempseris; *alienum noli concupisci*: CD Par 2772, 8093; *alienum noli concupiscere*: ceteri.

Disticha. Liber I.

8. *Semper enim*: AB; *saepe etenim*: ceteri; *coniunx servum quem diligis*: A; *mulier quem coniunx diligit*: ceteri. Hoc loco utraque lectio aptum efficit sensum; sed quia librum Veronensem, optimum ducem, potissimum sequi constituimus, consentaneum esse videtur, ut iis locis, ubi diversae codicum lectiones pariter in textum recipi possunt, ei credamus, quem testem fide dignissimum ubique cognovimus.

12. *cave*: A; *fuge*: ceteri; *ne studeas*: A; *ne incipias*: ceteri; *neu studeas*; Baehrens, quod non est necessarium, nam et III. 1. duo praecepta sine coniunctione copulantur:

Instrue praeceptis animum, ne discere cessa, ubi ne Baehrens quidem spernendam censuit codicum memoriam; *tacuisse nocet nulli*: A, *nulli tacuisse nocet*: ceteri.

Iam in eo, quod etiam hoc loco auctoritatem optimi libri Veronensis ceteris omnibus posthabitis, qui *ne incipias* exhibent, secuti sumus, certe satis fecimus dicendi generi Catoniano. Noster enim saepe pleonasmo quodam poetico primum praecipiendo deinde vetando idem lectores monet:

I. 2: Plus vigila semper neu somno deditus esto;
III. 1: Instrue praeceptis animum, ne discere cessa;
III. 21: Utere quaesitis, sed ne videaris abuti.

16. *ac*: A; *et*: ceteri; *reprendis*: B, quod Almeloven ante hunc codicem in lucem prolatum rectissime coniecit; confer Sententias Publilii Syri a Woelfflinio editas vs. 85: consueta vitia ferimus, non *reprendimus*, et vs. 516: quod periit, quaeri pote, *reprendi* non potest; *reprehendas*: A; *recenses*: ceteri, quos secutus est Planudes, pessimus testis, cui apud nos nulla potest esse auctoritas:

Ἔργα λόγους τε διηγήσῃ πολλῶν περὶ γῆρας.

Hoc loco enim admonendi sumus, Catonem ab hoc Graeculo ad mendosi cuiusdam codicis exemplar esse conversum; nam primum pulcherrimarum lectionum, quae in Veronensi occurrunt, apud eum nullum exstat vestigium, deinde quoties praestantissimi alterius familiae libri, BCDEF et ceteri eiusdem originis non congruunt, versio Graeca deteriori parti favere videtur. Quod non commemorarem, nisi Hauthal in editione sua etiam Planudem ad emendandum poetam nostrum aliquid conferre dixisset. Vide, quae exposui in commentatione *Cato distichonjainak Planudes-féle fordilásdról* (De versione Planudea distichorum

Catonianorum) in ephemeride *Egyetemes Philologiai Közlöny* a. 1891. p. 1067—1074.

18. *Si*: A; *quum:* B; *cum:* ceteri; quamquam utraque lectio aptum efficit sensum, auctoritas Veronensis, sicut alibi, praeferenda esse videtur; *sint:* EF; *sunt:* ceteri.

20. *det*: AEF; *dat*: ceteri; sententia concessiva lectionem Veronensis commendat. — *laetus*: A; *placide:* ceteri; *plene et:* A; *placide plene* vel *placide et plene:* ceteri.

22. *perdit quod vivit:* A; *quod vivit perdit:* ceteri.

23. Hic est ordo versuum in *A*, ceteri versum primum secundo loco afferunt — *deos*: A; *deum*: ceteri, quae procul dubio interpolatio hominis Christiani est. — *succurrit*: A; *respondet:* ceteri.

25. *nec vis promittere noli*: A; *ne bis promiseris ulli*: ceteri; *esse*: A; *ipse*: ceteri. Baehrens hoc loco praestantissimam Veronensis lectionem nulla cogente causa contemnens, pro primo versu integrum Columbani hexametrum (Carm. monost. 24.) in textum recepit, alterum autem, similitudine III. 19. commendatum:

Ne dicare loquax, cum *vis* urbanus haberi, hoc modo commutavit:

Quod *dare non possis, verbis* promittere noli,
Ne sis ventosus, dum *vir* bonus esse *videris*.

Maximus Planudes etiam hic deteriorum codicum memoriam secutus est:

Πᾶν ὃ δύνῃ τινὶ δοῦναι, μήποτε δὶς καθυπόσχῃ.

27. *blandos*: A, Par. 7575; *blando*: ceteri; *nimio*: A; *nimium*: ceteri; *dum*: A; *cum*: CDEF.

30. *rectori*: A; *doctori*: ceteri; *arguat*: A; *redarguit*: ceteri; *redarguat*: Baehrens.

40. *dando*: Par. 2772 8093,[1]) in ras. etiam Reginensis 2078; *felix:* ceteri, quod molestissimum fuit criticis alteram scripturam ignorantibus. Nunc praestantissima Parisinorum lectio publici iuris facta luculentissime docet, hoc *felix* propter I. 18: *cum fueris felix* in textum irrepsisse; adde quod in *C* et finis huius hexametri: *quae sunt adversa caveto*, nostro loco legitur. Notandum est praeterea, Scaligerum, virum ingenii acumine excellentissimum, idem, quod nunc in Parisinis legitur, confidenter coniecisse. Confer adnotationem eius: »Non dubitamus ab auctore scriptum: Quum fueris *dando*. Quum dando multa amicis dapsilis audiveris et liberalis, tamen memineris te tibi proximum esse.«

Baehrens nescio qua ratione pro *carus* scribit *largus* et versum alterum pessima interpunctione corrumpit:

Cum fueris, dando semper tibi proximus esto.[2])

---

[1]) Vide, quae exposuit *Bonnet* in Revue de philologie, VII. p. 23—32.

[2]) Ubi in apparatu critico de codice Veronensi nullam feci mentionem, distichon in optimo illo libro deesse scias.

Liber II.

8. *Noli putare malos:* pessime A; *nolo putes pravos:* ceteri; *temporibus:* codices omnes; *tempore si:* Baehrens; *et:* codices; *at:* sic locum emendat, qui editionem Catonis Hauthalianam recensuit in ephemeride *Philol. Anzeiger* t. IV. p. 463.

10. *Cui te scieris*: A; *quem scieris:* Par. 2874., 8286., 6345., 7575. Bernensis 463.; *cui scieris;* ceteri; *non esse:* codices; *non te esse:* correxi; *parem pro*: A, confer et similis argumenti versum in Collectione monostichorum apud Baehrensium vs. 42., ubi multa Catoni debentur: Qui vinci sese patitur *pro tempore*, vincit; *parem tibi:* Bern. 403. Par. 7575. 6345. 8286. 8023; *parente;* D; *te parem*: Cantabrigiensis in Collegio Sanctae Trinitatis O. II. 31. nuperrime a Schenkelio excussus *); *parem te:* ceteri.

18. *ipsum:* A; *aut res;* ceteri, quod ortum est ex II. 5: dum tempus postulat aut res; *prudentia summa est:* praeter A codices omnes, quod aptum efficit sensum neque alienum est a dicendi genere Catonis, qui ubique contraria iuxta se posita sectatur, ut exempli gratia his locis:

I. 11. Sic bonus esto *bonis,* ne te mala damna sequantur;
I. 12: Nam nulli *tacuisse* nocet, nocet esse *locutum;*
I. 26: Cum simulat *verbis* nec *corde* est fidus amicus;
I. 29: Quod *vile* est, *carum,* quod *carum* est, *vile* putato;
I. 32: *Ignotum* tibi tu noli praeponere *notis:*
Cognita iudicio constant, *incognita* casu.
I. 33: Cum *dubia* in *certis* versetur vita periclis.

cum tempore laus est: A, quod absurdum est; *ioco cum tempore:* coniecit Baehrens: *loco vel tempore:* coniecit Schenkl.

23. *successus indigni nolito:* A; *sucessum*: emendavit Schenkl; *successus tu noli indignos:* Par. 8093; *successus indignos noli tu*: ceteri.

26. *scieris:* A; *noscis* v. *nosces*: ceteri; *noris:* Baehrens; *promittere:* A; *dimittere:* ceteri; versus alter deest in A; *post haec:* codices; *post est:* Scriverius. Quod ad productam in *scieris* ultimam syllabam attinet, vide versus in codice Turicensi solo exstantes Append. 2:

Quod *scieris* opus esse tibi, dimittere noli.

31. Sic codices omnes et Carol. Magn. De non adorandis imag. III. 26. Sensus est apertus: »Noli credere somniis: nam quod optamus, id vigiles speramus, dormientes autem iam ante oculos habere videmur.« Quo magis miror, memoriam librorum ab omnibus editoribus repudiatam esse Nam plurimi *vigilans* pro *viligat,* Erasmus *sperans* pro *sperat,* Arntzen *optans* pro *optat* scripserunt. Adde coniecturas Boxhornii:

Dum vigilat, *spectat* per somnum *semper* id ipsum,
et Baehrensii:

---

*) De hoc deterioris notae codice vide quae Schenkl exposuit: Wiener Studien V. p. 166.

Dum vigilat, *verum* per somnum cernit id ipsum,

et Anonymi cuiusdam in editione Amstelodami anno 1759. publici iuris facta:

Dum *vigil et* sperat,

quas tamen minime esse necessarias interpretatio nostra satis docet.

Liber III.

4. Codex Catonis antiquissimus idemque longe optimus, liber manuscriptus Veronensis, quem in distichis recensendis imprimis sequi debemus, versum primum sic exhibet:

Sermones blandos *ethlesos* vitare memento,

quocum Parisinus 8093., qui etiam alibi genuinarum lectionum servavit vestigia, mire consentit:

Sermones blandos *et blesos* vitare memento;

iam Parisini 8319. et 8320. versum corruptum ita emendare temptant:

Sermones blandos *blaesosque vitare* memento;

ceteri autem omnes, scilicet, quorum librarii metri leges verbo *vitare* violatas esse cognoverunt, hanc versus formam praebent:

Sermones blandos *blaesosque cavere* memento.

Quare viris doctis artis criticae in libris manuscriptis exercendae peritis, quin verba *et blaesos vitare* in archetypo infuerint, dubium esse non potest. Restat igitur, ut spretis librariorum commentis genuinam restituamus lectionem. Quod non fefellit virum doctissimum, *M. Bonnet*, qui de codicibus Distichorum Parisinis disserens (vide: »Les distiques de Caton et les manuscrits de Paris« Revue de philologie, t. VII. p. 23—32) versum hunce in modum sanare conasatur:

Sermonem blandum et blaesum vitare memento,

neque tamen, cur accus. sing. formae *blandum* et *blaesum* in *blandos* et *blaesos* mutatae essent, probabilem rationem reddere potuit. Nos contra, collato 27. l. I. disticho, quod e codice Veronensi sic restituimus:

Noli homines *blandos* nimium *sermone* probare, ubi poeta de hominibus sermone *blandis* loquitur, scribendum censemus:

Blandos sermone et blaesos vitare memento,

ut sensus sit: »Vitandi sunt homines sermone blandi et blaesi.« Jam verba *blandos sermone* parum intellecta in *blandos sermones*, deinde in *sermones blandos* mutata esse non est quod miremur.

Si viri: A; *veri:* ceteri; *fama:* codices; *forma:* coniecit Barth; *laus:* A, quod iam pridem coniecit Malscius; *fraus:* ceteri; *loquendi:* codices omnes.

Sensus versus alterius: »Simplicitas est forma veritatis, perpetua laus est forma ficta loquendi i. e. versutae adulationis.» Lectio Veronensis, *laus*, commendatur etiam I. 27:

Noli homines *blandos* nimium sermone probare:

Fistula *dulce* canit, volucrem dum decipit auceps.

Ceterum confer diversissimas editorum coniecturas:
Erasmi *veri sana est;* Scriverii *veri norma est:*
Withofii *veri plana est;* Arntzenii:
Simplicitas *vera est fantis*, fraus ficta *loquentis*;
Malscii:
Simplicitas veri *norma* est, *laus* ficta *loquentis;*
Baehrensii:
Simplicitas veri *forma* est, *laus* ficta *loquentis*.

13. *exemplis:* C; *exemplo*: ceteri.

14. *tenta:* CDEF et plurimi; *temptato:* Par. 2659, quod Baehrens in textum recepit; *tentes:* editores plurimi, quod minime est necessarium, cum hiatus hoc loco hexametri admitti optimorumque poetarum exemplo excusari possit; *mutata:* CDEF Par. 2659. 8320. 8093. 2874; *temptata*: ceteri; *inceptata:* Baehrens.

Motata: emendavi, quod adeo manifestum est, ut nemini huc usque in mentem venisse satis mirari non possim. Nam *motare* contractum ex *movitare* significat saepius movere vel loco movere conari. Quod si recipimus, primum sequimur meliorem memoriam, codices CDEF inter se congruentes, deinde eliminamus molestam illam tautologiam, *tempta* et *temptata*, tum satisfacimus metaphorae poeticae, scilicet *operis ponderi*, ad quod verbum *motandi* aptissime refertur. Nam poeta propositum, quod vires nostras superet, perinde ac si res quaedam magni ponderis sit, quam loco movere debeamus, describit. E raro autem vocabulo, *motata,* parum intellecto *mutata,* deinde ex hoc ipso, cum nostro loco nullum haberet sensum, *temptata* factum esse consentaneum est. Adde, quod in Par. 8093. et 2874., in quibus prima manu *mutata* scriptum est, manus secunda genuinae lectioni adiecit *temptata*.

Liber IV.

4. *Denarium:* omnes; *formam:* omnes; *quam:* Bern. 403. Par. 6345; *quem:* plurimi, quod recepit Hauthal, sed explicare non temptavit; *ab aere:* Leid. II. Cod. Membr. Vossii; *habere:* ceteri.

Textum codicibus traditum rectissime interpretatus est Erasmus: »Amare pecuniam ad usum prudentis est: amare, ut forma pascat oculos, avari ac dementis.« Quo magis miror furorem illum criticum, quo omnes fere editores in hos versus saevierunt:

Scaliger et Arntzen:
Dilige *denari*, sed parce dilige formam,
Quem nemo sanctus nec honestus captat *ab aere*.
Alciatus Parerg. IV. c. 3.
Dilige denarium, sed parce: dilige formam,
Quam nemo *sapiens vel* honestus captat *ab aere*.
Boxhorn:
Dilige denarium, sed parce dilige. *Famam*.

Nam nemo sanctus nec honestus captat *ab aere.*

Cannegieter:

Dilige te *ornari,* sed parce dilige formam,
Quam nemo sanctus nec honestus captat *habere.*

Scriverius:

Dilige denarium, sed parce dilige formam,
Qua nemo sanctus nec honestus captat *haberi.*

Anonymus in editione Amstelodami a. 1759. publici iuris facta:

Dilige denarium, sed parce dilige formam,
Quam nemo sanctus nec honestus captat *ab aere.*

Schenkl:

Dilige denārium, sed parce: *despice fenus,*
Quod nemo sanctus nec honestus captat *habere.*

Baehrens:

Dilige *olens nardum,* sed parce: *defuge odorem,*
Quem nemo sanctus nec honestus captat *habere.*

Quibus allatis, utrum tot tamque diversa criticorum commenta constanti codicum memoriae praeferenda sint annon, lectorum iudicio securi permittimus.

11. *praeponas:* ACDEF; *proponas:* ceteri, ex correctura etiam CE; *praecipue cito tibi:* A; *praecipue tibi scito:* correxit Schenkl; *praecipio tibi plus:* ceteri.

Arntzen *bruta* scripsit pro *cuncta,* spreta omnium codicum auctoritate, quod repudiandum est, cum poeta manifesto *cuncta* et *unum* ut inter se contraria alterum alteri opponere voluerit. Quod tamen Baehrensium impedire non potuit, quominus scriberet:

Cum tibi *praeponas* animalia *bruta timore,*
Unum hominem scito tibi praecipue esse timendum.

20. *prospicito:* CDF; *perspicito:* C man. 2.; *prespicito:* E. Par. 2772; *nunc tacitos:* Par. 8093; *cuncta tacitus:* ceteri; *tecum tacitus:* editiones plurimae; *cunctans:* coniecit Hauthal; *cunctos:* emendavit Hartung, Philologus XLI. p. 507.

24. *Hoc adhive quod possis vivere sanus:* A; *hoc adhibe vitae quo possis vivere sanus:* ingeniose coniecit Baehrens, quod tamen in textum recipere non sum ausus, lacunae signo contentus; *hoc bibe:* CDEF deterioresque omnes; *quo:* CDEF Par. 2659, 8320, 8093; *quod:* ceteri; *possis si vis tu vivere sanus:* excepto A ceteri omnes; verba *si vis tu* versus explendi gratia a librariis adiecta esse nemo non videt.

26. *semper adversa:* CDF; *semper* (manu secunda suprascriptum *quae sunt*) *adversa:* E; *caveto:* Par. 8286. 8246. 7575. 6345. Bern. 403. quod manifesto errore scripserunt librarii, cum I. 18: *Si fueris felix, quae sunt adversa, caveto* scriptum esse meminissent; *timeto:* (manu secunda suprascriptum *caveto*): E; *timeto:* ceteri; Baehrens metri corrigendi gratia: *Tranquillis rebus semper diversa* scripsit, sed *adversa* retinendum esse docet versus

alter, qui *rursus in adversis* habet. Nam ex eo, quod ultima syllaba adver... *semper* in arsi producta est, locum corruptum esse nondum sequitur, praesertim cum plura habeamus in ipso Catone huius licentiae exempla:

I. 7: Constans et *lenis*, ut res expostulat, esto;

II. 26; Rem tibi, quam *scieris* aptam, dimittere noli;

IV. 28: Una dies, qualis *fuerit*, ostendet, amicus;

Append. 2:

Quod *scieris* opus esse tibi, dimittere noli.

Deinde ne id quidem minimi est momenti, quod etiam Vergilius in Aen. XI. 469. *er* syllabam in arsi produxit:

Consilium ipse pater et magna incepta Latinus.

30. *lis est et iuncta:* EF Par. 2772. 8093. 8319. 2874.; *est seiuncta* (deest *lis*): A; *lis et coniuncta:* Par. 7575; *lis est sed iuncta:* ceteri; *laeto:* A; *lautum;* ceteri; *laetum:* correxi e scriptura Veronensis, quo recepto pulcherrimus evadit sensus, nam *laetum*, non *lautum* est liti maxime contrarium; *libitum:* Scriverius; *blandum:* Scaliger.

32. *Dum:* A; *cum:* ceteri; *fortuna tua rerum tibi:* codices; *fortuna rerum tibi sit discrimine peior*: A; librarius scilicet ultima alterius hexametri verba huc adscripsit; *dum fortuna tibi est rerum discrimine prava*: coniecit Baehrens ex A; *tibi rerum tua*: Hauthal; *cum:* A; *cui:* ceteri fere omnes; *quo:* Par. 8286. 8246. 7575. Bern. 403; *sit:* AEF; *sis:* ceteri.

36. *quaesitum:* A; *quae sunt:* ceteri; *damno:* A; *damnis*: ceteri. Pro altero distichi versu, qui in A solo legitur, ceteri codices omnes hunc exhibent: *Sunt quaedam quae ferre decet patienter amicum*, quod, antequam Veronensis in lucem prolatus est, scrupulum iniecit criticis, cum, quomodo duo distichi versus inter se cohaererent, nullo modo explicare possent. Sed memoria Veronensis in textum recepta solvitur tota quaestio. *valeat:* A; *valeas*: correxi; *seper:* A; *semper:* correxi; contra Baehrens: *Sed tibi cum valeat corpus*, qua coniectura quid sibi velit, nescio.

44. *cum famulos fueris:* tertia Par. 8093. pars [1]); *fueris proprios famulos:* C; *servos proprios fueris*: EF; *servos fueris proprios*: ceteri; *et servos dicas*: tertia Par. 8093. pars; *ut famulos dicas*: Par. 8320.; *hos famulos dicas*: Par. 7575; *et famulos dicas*: ceteri.

Iam Scaliger et Scriverius primo versu *famulum*, altero autem *servum* scribendum esse dixerunt, quod nunc ex parte *C*, maxime autem Par. 8093. comprobat. Nam famulus minus infame nomen est, quod etiam de ingenuo homine alteri inserviente nec non de ministris deorum dicitur; contra servus significat deterrimam hominum condicionem.

48. *ac*: adieci; *et*: vulgata lectio; inter *multa* et *vita* in nullo codice coniunctio reperitur.

49. *versus—verbis*: D. Par. 2659. Leid. II.; *verbis—versus*: ceteri; *hoc br. f. sensu*: A; *haec br. sensus f.*: Bern. 403, Par, 8246. 8460. 8023.; *hoc*

---

[1]) Vide, quae de hoc codice Bonnet exposuit: Revue de phil., VII. p. 23.

in sensus f.: ceteri; *sensu uno iungere*: Baehrens, quod, ut infra videbimus, non est necessarium. Primus versus deest in A.

Sensus distichi, si codicem Veronensem sequimur: »Noli mirari, si nimium simpliciter, sine ullo orationis ornamento scribere videor; causa enim huius simplicitatis est ipsa brevitas, cuius gratia semper binis tantum versibus sententias meas comprehendere conatus sum.« Iam vulgata lectio, *brevitas sensus*, quomodo explicari possit, nescio.

Appendix.

Disticha in Appendice 1—3 insunt in codice Turicensi, 4—11. in Veronensi, 12. et 13. in Cantabrigiensi in Collegio Sanctae Trinitatis O. II. 31; de 14. vide adnotationem.

3. In codice C tantum versus alter occurrit post II. 7.; totum distichon in Collectione Monostichorum a Baehrensio edita, ubi plura etiam insunt Catoniana, vs. 52. 53; alter tantum hexameter ibidem vs. 73. paulum immutatus in hac forma:

Sat dulcis labor est cum fructu ferre laborem.

4. *quem*: A, eiecit Baehrens; *quo*: correxi; *cognoveris*: A, sed ita, ut *cog* erasum sit; *quom noveris*: Baehrens, quod probari non potest, quia in codice nostro *cum* coniunctio semper c littera scribitur; versus alter: *Sepe dato bonis scieris bene ponere te quod des*: in quo Baehrens rectissime, ut videtur, *boni si* scribit; *te* eiiciendum est.

Sensus distichi: »Cave recuses semel aliquid perdere, ut expertus scias utrum amicus re vera ingratus sit annon: at saepe dona dato, si gratis te benefacere cognoveris.«

6. *nihil*: *A*; *nil*: Schenkl et Baehrens, quod reiiciendum est, nam absurdum esset, si poeta bonitatem sine crimine nihil esse, scilicet nihil valere diceret; *nulla*: correxi, ut sensus sit, bonitatem omni ex parte perfectam nusquam terrarum inveniri.

7. Versum alterum, quem Schenkl in descriptione codicis Veronensis non commemoravit, Cipolla primus protulit ex eodem libro. Primum versum invenimus in Collectione Monostichorum (vs. 76 apud Baehrensium), quae in codicibus etiam *Proverbia Catonis* inscribitur neque immerito, cum multa contineat Catoniana. Ceterum confer, quae de hac re Baehrens rectissime exposuit in editione sua p. 211:

»Nimirum cum exeunte saeculo VIII. (ut supra monui) admodum turbata essent disticha, ita quidem, ut saepe uno versu privata legerentur aut versus cohaerentes discissi exstarent (vide modo libri Veronensis statum condicionemque), idem ut puto vir doctus, qui vulgarem distichorum collectionem instituit, discerpta illa membra in alteram monostichorum syllogen coniunxit; in qua quod bis terve integra disticha se posuisse non intellexit ille, facilem et explicationem

et excusationem habet. Ita autem recte me statuere duobus patet argumentis; nam et Turicensis liber in pannis illis insertis et Columbanus habent, quae in monostichis nostris leguntur.«

Scilicet distichon illud, quod in solo Turicensi legimus, occurrit etiam in Collectione vs. 54. 55:

Laetandum est vita, nullius morte dolendum;
Cur etenim doleas, a quo dolor ipse recessit.

Tum versus solitarius in eodem manuscripto libro:

Dulcis enim labor est cum fructu ferre laborem,

bis reperitur in Collectione, primum immutata paulum forma vs. 73:

Sat dulcis labor est cum fructu ferre laborem,

deinde cum hexametro aptissimo:

Quod nocet, interdum, si prodest, ferre memento,

in unum distichon coniunctus. Quae cum ita sint, nos versum hunc solitarium Cipollae cum altero in Collectione reperto, qui cum eo arctissime cohaeret, in unum conglutinare non dubitavimus.

Quod ad condicionem versus in quaestionem vocati in codice Veronensi attinet: *tortorem*: A; *tortore*: procul dubio scribendum; *conscientia doma*: A; *conscia vita notavit*: Baehrens; *damnat conscia vita;* correxi.

8. Versum primum codex sic exhibet:

Contra hominem astutum noli *versutus* haberi,

quod cum Christianam redolere videtur doctrinam, tum aperte repugnat verbis sequentibus nec non ceteris poetae nostri de hac re sententiis, e quibus hoc loco praecipue consideranda sunt distichon illud infame in Veronensi exstans:

Dissimula laesus, si non datur ultio praesens:
Qui celare potest odium, pote laedere, quem vult,

et, quod ad totam quaestionem solvendam maximi est momenti, I. 26:

Cum simulat verbis nec corde est fidus amicus,
Tu quoque fac simules: sic ars deluditur arte.

Quibus si addis, Catonem ubique contraria iuxta se posita sectari, ut exempli gratia his locis:

I. 11: Sic *bonus* esto *bonis*, ne te mala damna sequantur,
I. 12: Nam nulli *tacuisse* nocet, nocet esse *locutum;*
I. 26: Qui simulat *verbis* nec *corde* est fidus amicus;
I. 29: Quod *vile* est, *carum*, quod *carum* est, vile putato;
I. 32: *Ignotum* tibi tu noli praeponere *notis;*
Cognita indicio constant, *incognita* casu;

II. 18: *Stultitiam* simulare loco *prudentia* summa est,

pro *versutus* tale quid ponendum esse, quod *astuto* maxime contrarium sit, facile colligas. Quamobrem Schenkl pro *versutus* scripsit *inversutus*, sed de coniectura sua, cum hoc vocabulum apud antiquos nusquam occurreret, ipse desperavit Equidem, ut sententiae satisfieret, conieci *tu verus*, quorum verborum ordine commutato primum *verustu*, deinde hoc iam a librariis non intellecto propter praecedens *astutus* ex coniectura *versutus* scriptum esse eo verisimilius est, quod in codicibus nostris ne Veronensi quidem excepto *tu*, *te*, et *tibi* pronomina saepe non apto loco posita inveniuntur, de qua re vide apparatum criticum in editionibus Hauthalii et Baehrensii ad I. 32, II. 10, IV. 11.

Versus alter: *captari*: A; *sed*: A; *nec*: correxit Schenkl; *noceri*: A; ineptissime Baehrens pro *sed velle nocere* scripsit *sed velle cluere* i. e. velle inde gloriam nancisci, quod cum propter obsoletum illud verbum, tum maxime propter sensum absurdum reiiciendum est.

Sensus distichi: »Cum homine astuto commercium habens noli te simplicem atque sincerum praestare; nam stultitia est malos non decipere neque iis nocere velle.« Quod cum a Christiana doctrina maxime abhorreret, omissum est in ceteris codicibus. Confer etiam IV. 34:

Contra hominem *iustum prave* contendere noli,

ut videas, antiquorum de amicitiis inimicitiisque sententiam, scilicet par pari esse referendum, a Catone observari.

10. *vis*: A; *velis*: coniecit Schenkl; lacunam Schenkl hoc modo:

Quod tacitum esse *velis*, *aliis tu* dicere noli,

Baehrens autem:

Quod tacitum esse *velis*, *verbosis* dicere noli

corrigere atque supplere voluerunt. Nos in coniiciendo modestiores, quid poeta toto disticho dicere voluerit, e testimoniis veterum eruere satis habemus. Nam si comparamus cum fragmento nostro sententias Publilio Syro falso tributas:

Quod tacitum esse vis, nemini dixeris, quia non poteris ab alio exigere silentium, si tibi ipse non praestas (apud Woelfflinium p. 101.);

Quod esse tacitum vis, id nulli dixeris, (ibidem p. 132); et, quae dicuntur, *Proverbia Senecae*:

Quod tacitum velis esse, nemini dixeris. Si tibi ipsi non imperasti, quomodo ab aliis silentium speras (ibid p. 137),

versus Catonis ex communi cum his fonte manasse eiusdemque esse argumenti sponte apparet.

11. Hoc distichon primum Scriverius edidit in libri tertii initio e codice nunc incognito:

Fortunae *damnis* semper *parere* memento.

Non opibus bona *fama* datur, sed moribus ipsis;

quod Scaliger ita commutavit:

Fortunae *donis raro parere* memento.

Codex Veronensis exhibet *donis* et *parisse*, ex quo Schenkl *parvum tribuisse*, Baehrens autem *semper parcum esse* temere coniecit.

Quod ad alterum versum attinet, in editione Scriverii et apud Columbanum (monost. 36.) legimus *fama datur*, in Veronensi *vitatur*, ex quo *vita datur* conieci. Sententia ipsa sic explicari potest: »Fortunae donis, si bene beateque vivere velis, dignum te praestes oportet; nam bona vita, i. e vera felicitas non in opibus, sed in virtute sola sita est.«

12. Codex Cantabrigiensis (in Collegio Sanctae Trinitatis, O. II. 31) saec. X., quem Schenkl primus excussit et in ephemeride *Wiener Studien* (t V. p. 166.) descripsit, continet hoc distichon inter II. 22. et 23. — *facies*: codex; *faciles*; correxit Schenkl.

13. Inest in eodem codice Cantabrigiensi Schenkeliano post Append. 12. — *probatus*: metri lege non admittitur, quare signum corruptelae apposui; genuina lectio fuit fortasse *spectatus*, cuius glossema *probatus* facile in textum irrepere potuit.

14. De hoc versu solitario vide adnotationem ad IV. 36. Fuit fortasse versus alter distichi cuiusdam deperditi.

Praefationes.

Hoc loco, ne quid desit libello, quo Catoniana comprehenduntur, praefationes procul dubio spurias afferri non alienum esse videtur.

1. *Praefatio libri II.*

Telluris si forte velis cognoscere cultus,
Vergilium legito; quodsi mage nosse laboras
Herbarum vires, Macer *haec* tibi *carmina* dicit.
Si Romana cupis et Punica noscere bella,
Lucanum *quaeres*, qui Martis proelia dixit
Si quid amare velis vel discere amare legendo,
Nasonem petito: sin autem *haec est tibi cura*,
Ut sapiens vivas, audi, quae discere possis,
Per quae semotum vitiis deducitur aevum.
Ergo ades, et, quae sit sapientia, disce legendo.

Vergilium: ACDEF; *Virgilium*: CDF man. 2. et libri ceteri; *haec*: praeter A in omnibus codicibus omittitur; *carmina*: ACDEF; *carmine*: vulgata; *quaeres*: AC; *quae res*; D; *quaeras*: vulgata; *velis*: A; *libet*: ceteri; *haec est tibi cura*: C ex correctura; *tibi cura haec est*: DEF; *cura tibi haec est*: ceteri.

A tantum primos sex versus habet. Pithoeus in editione sua post vs. 3 habet:

Corporis ut cunctos possis depellère morbos,

quae verba in codicibus nostris non occurrunt.

Praefationem ab ineptissimo quodam medii aevi poeta, quem tamen ante saec. IX vixisse codex A docet, profectam esse inter omnes constat. Praecipue commemoranda est vs 4. lectio *Punica*, ex qua nonnulli infelici coniectura *civica* facere voluerunt, tautologiam verborum *Romana* et *civica* non animadvertentes. Ceterum confer *Voncksii Observ. miscell.* Traiecti ad Rh. 1744. cap. XVII. p. 94: »Videtur mihi prooemii huius architectus, quisquis sit, corrupto usus esse codice, ubi Lucani opus *De bellis Punicis* inscribebatur. Manuscriptus apud me est codex Lucani, in quo vel bis clarissime scriptum: Lucani liber de bellis Punicis et Lucanus de bellis Punicis.«

2. *Praefatio libri III.*

Hoc quicunque *volet* carmen cognoscere lector,
Cum praecepta ferat, quae sunt *gratissima* vitae,
Commoda multa *feret*, sin autem *spreverit* illud,
Non me scriptorem, sed *se fastidiet* ipse.

Vult: A; *volet*: correxit Schenkl; *velis*: C; *voles*: DEF et ceteri; *gravissima*: A, quae fortasse genuina lectio est, nam aptiorem efficit sensum; lectio vulgata *gratissima* videtur profecta esse ab iis, qui verbo *gravissima* leges metri violatas esse senserint; *spreverit*: A; *spreveris*: ceteri; *se fastidiet*: A; *te neglexeris* ceteri.

3. *Praefatio libri IV.*

Securam quicunque cupis *producere* vitam,
Nec vitiis haerere *animi*, quae moribus obsunt,
Haec praecepta tibi semper *relegenda* memento:
Invenies, *quo* te *possis mutare*, magistrum.

Semota a vitiis si vis: perperam A, certe propter praef. l. II. vs. 9: *Per quae semotum vitiis deducitur aevum;* unde Baehrens: *Semotam a curis si vis;* in A ordo versuum est: 3 1. 4. 2.; *producere*: A; *perducere*: ceteri; *animi*: A; *animos*: CDEF; *animum*: ceteri; *legenda*: ACDEF; *relegenda*: E. man. 2., aliquot deteriores; *saepe esse legenda*: Baehrens; *invenies quod te ipsum vitare magistrum*: A; *i. quo t. possis mutare m.*: Baehrens; *invenies aliquid, quo te vitare magistro*: codices ceteri; *quo vitae utare magistro*: Scriver; *quo tu nitare magistro*: Arntzen; *quo tute utare magistro*: Hauthal.

INDEX VERBORUM.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

M.

N.

Q.

R.

S.

T.

V.